

Jelentés a Bánság veszélyeztetett templomairól

II. rész

3. A lebontásra jelölt templomok

A nagybecskereki püspökség papi szenátusa összesen hét helyszínről tárgyalt azon az ülésén, amelyen a „romos és nem használt templomok és plébániák” sorsát rendező határozat született. Ezáltal **három templom került közvetlen veszélybe: Szerbcsernye** (ahol már a bontásról szóló döntést is meghozták), **Párdány** és **Módos**. Utóbbi épület „kérdése nyitott”, tekintettel a műemléki státuszára. Mivel ezek egytől egyig műemléki védelemre méltó, magyar vonatkozású értékek, **különválasztva tárgyaljuk** azoktól, amelyek esetében a bontás gyanúja ugyan felmerült, de azt hivatalos nyilatkozat még nem erősítette meg, vagy amelyek építészeti értékük vagy magyar vonatkozásuk szempontjából kevesebb figyelmet érdemelnek.

rólag annak tudható be, hogy a Bánság egésze nincs benne eléggé a magyar köztudatban. Nem vitatható, hogy ezek az általunk bejárt és szakmai igényességgel dokumentált értékek hazánk múltja és a helyi közösségek hovatartozás-tudata szempontjából nagyon jelentős történeti-művészeti és szakrális emlékek. Védelmük és fennmaradásuk biztosítása a fenntartó kötelessége volna.

Elsődleges célunk Szerbcsernye, Módos és Párdány templomának megmentése. Közülük Szerbcsernye és Párdány esetében a magyar állam a Teleki László Alapítványon és a Bethlen Gábor Alapon keresztül segítséget nyújt a templomok állagmegóvásához és részleges felújításához – így **két helyszín esetében kezdeményezésünk sikeréről beszélhetünk.** Módos vonatkozásában ez a segítség még várat

A módosi templom egyik színes ólomüveg ablaka

A szerbcsernyei, párdányi és módosi katolikus templomok mindegyike méltó lenne a műemléki védelemre. Általános ismeretlenségük kizá-

magára, mivel a templom műemléki védettsége a lebontás egyszerű esetét kizárja. Nyomatékosan fel kívánjuk hívni a figyelmet arra a tényre,

hogy a módosi templom rohamosan pusztul, s további ilyen mértékű elhanyagoltság esetén néhány éven belül életveszélyes – tehát lebontható – állapotba kerülhet. Ezért kérjük a magyar állam fellépését a Közép-Bánság egyik legértékesebb katolikus templomának megmentése érdekében.

3.1. Szerbcsernye¹ (Németcsernye)

Csernye (Srpska Crnja) eredetileg két részből állt: a német és magyar lakosságú Németcsernyéből (Német-Czernya, Deutsch-Czerne, Nemačka Crnja), valamint a zömmel szerb nyelvű (Szerb)Csernyéből. A két községnév valójában kezdettől fogva egy települést jelentett,

a német telepesek lakta utcák többsége – a németek nehezen fértek meg a szerbekkel – külön igazgatás alá szerveződött, de Szerbcsernyének is voltak német utcái. Mai magyar nevét (Csernye) a századfordulón nyerte, azelőtt Czernának (régii helyesírás szerint Czernya) nevezték. Ellentétben a szomszédos községekkel, nem középkori település, csak 1753-ban keletkezett a zombolyai uradalom területén, amikor 68 szerb család költözött ide.² Ekkor még Czerna-Gréda néven szerepel, ami szerb nyelven fekete zátonyt jelent. A középkorban helyén egy Ólas nevű falu állt.

Németcsernye telepítése 1790-ben kezdődött meg Csekonics József által. A térségben betöltött szerepüket elismerve néhány mondat erejéig szólnunk kell a *Csekonicsokról*. A horvátországi eredetű család Pál tagja, táblai ügyvéd, 1753-

A Szent József-templom, a Csekonics-örökség egyik utolsó darabja – Jobbra: Szent József szobra

¹ Egyesületünk a két, eltérő jelentéstartalmú és történetileg nem szinonim elnevezés közül a Szerbcsernye név használata mellett döntött, mivel ezt fogadta el a Magyar Nemzeti Tanács is.

² Reiszig Ede dr.: Torontál vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.*

ban Mária Teréziától kapott nemességet. Fia, Csekonics József – aki a hazai lótenyésztés fellendítésében, különösen a Mezőhegyesi Királyi Méntelep létrehozásában nagy dicsőséget szerzett – 1790-ben a kincstártól bérbe vette, majd 1800-ban meg is vásárolta a zombolyai uradalmat.³

A kezdetben 55 házat számláló telep 1808-ban újabb telepítési hullám révén 200 házra bővült. Lakosságát ekkor zombolyai németek alkották. 1829-ben 1400 lakosa volt, 1869-ben 2603 lakosából 2483 római katolikus, 100 görögkeleti volt. Szerbcsernyén ugyanekkor 3799-en éltek, közülük 733 volt római katolikus. Az 1910-es népszámláláskor Németcsernye 3393 lakosából 1795 német (52,9%), 1034 magyar (30,5%) és 359 szerb (10,6%) volt. A lakónépesség többsége, 1957 fő beszélte a magyar nyelvet. Ugyanekkor Szerbcsernyének 3929 lakosa volt, 2849 szerb (72,5%), 973 német (24,8%) és mindössze 65 magyar (1,7%). Itt a lakosságnak csupán 15%-a tudott magyarul. A szerbcsernyei német és magyar hívek egyaránt a németcsernyei templomhoz tartoztak. Összességében tehát megállapítható, hogy **Csernye szerb–német–magyar lakosságú település volt.** Ezzel szemben a **2002-es** népszámlálás a már Németcsernyét is magában foglaló Szerbcsernye 4383 lakosa

közt mindössze 11 németet (0,3%) talált. A magyarok is igencsak megfogyatkoztak, számuk (2002-ben) **163 lélek (3,7%)**. Zömük az egykori németcsernyei utcákban lakik.

1944 őszén a betörő partizánok a falu plébánosát, a módosi születésű Brunet Ferenc atyát halálra kínozták. Ezután megindult a német lakosság kiirtása.⁴ A Keskeny Úton Alapítvány adatai szerint összesen 46 főt gyilkoltak meg helyben. Megrendítő módon az idén derült ki, hogy a lebontással fenyegetett katolikus **templom mögötti elhanyagolt, bozótos hely valójában tömegsír**, mely – a helyiek visszaemlékezése szerint – hatvan csernyei lakos vesztőhelye.

A Szent József-templom

A Szent József-templom eredetileg **1808-ban** épült, téglából, faszindely tetővel. 1808. október 18-án Kőszeghy László csanádi püspök szentelte fel. Ebben az időben a falu plébánosa⁵ a templomépítés fő kezdeményezője, Zsolnay József atya volt.⁶ **A jelenlegi templom elődje átalakításaként 1868-ban épült** a kegyúr, Csekonics János Nepomuk és a csanádi püspök költségén. Külsején neogótikus és klasszicista jegyek is fellelhetők, a belső terekben pedig a romantikus stílus a meghatározó. Téglafalai sárga vakolatfestést kaptak. 1908-ban a templom fennállásának 100. évfordulója alkalmából magyar nyelvű emléktáblát állított a község, ez máig látható a templom főhomlokzatán az alábbi felirattal: *„Templomunk 100 éves fennállásának emlékéül Német-Czernya Községe 1808. okt. 18. – 1908. okt. 18.”* Ugyanebből az alkalomból készült a templom egyik legértékesebb tartozéka, a Magyarok Nagyasszonya-lobogó, melynek egyik oldalán a kis Jézust tartó Nagyboldogasszony látható, fején a Szent Koronával, *Sancta Maria Patrona Hungariae Ora pro nobis!*⁷ körirattal. A hátoldalon a védőszent, Szent József képe és az alábbi felirat szerepel: *„Német Czernya 1908 Sanctus Joseph Ora pro nobis!”*

A templom mögötti tömegsír

³ Szilágyi Mária–Аница Туфегцић: *Заборављено наслеђе – Elfeledett örökség – Vergessenes Erbe.* 2014

⁴ *Magyar Katolikus Lexikon.* Németcsernye (szócikk)

⁵ Erős i. m.

⁶ Ne hagyjátok a templomot! In: *Bécsi Napló.* 2014. szeptember–októberi szám, 4. o.

⁷ Magyarul: „Szent Mária, Magyarok Nagyasszonya Imádkozzál érettünk!”

A templomépítés 100. évfordulóján állított emléktábla és a Nagyboldogasszony-lobogó

A templom a Partizán utca (volt *Ferenc utca*) 37/2. szám alatti ingatlanon helyezkedik el. Jobb oldalán valamikor a német iskola, bal oldalán a parókia állt, ám ezeket 1959-ben – beleértve a

dőlése sem veszélyeztetné az ott lakókat. Meg kívánjuk jegyezni, hogy – ellentétben a sajtóban megjelentekkel – sem a templom kertjében, sem a környéken nincs játszótér.

A templom legnagyobb problémája a falak vizesedése

templomkert egy részét is – államosították és lebontották, most panelek találhatók a helyükön. A lakóépületek kellően messze vannak a templom épületétől, így még a templom esetleges össze-

AZ ÉPÜLET JELLEMZÉSE

A templom nyugati falához illeszkedő, három szintre osztott torony sisakját a II. világháború után eltávolították, ami megbontotta a templom

arányait.⁸ Előtte, egy kőkeresztben az I. világháború áldozatainak neve olvasható német nyelven. A kőkereszt mögött, a templom nyugati homlokzata előtt Szent József és Szűz Mária 1811-ben emelt kőszobrára áll, két oldalról.

ÉPÜLETBELSŐ, TARTOZÉKOK

A templom belső festései értékesek, eredeti padsorai jó állapotúak, mint ahogy keramitpadlója is jó állapotban van. Az oltár és a mellékoltárok művészeti szempontból igen színvonalasak, szintén jó karban. A szobrokat fából készítették. Sajnos az eredeti berendezés jelentős része hiányzik, az orgonát a második világháború után ellopták. A mennyezeti vakolat nemrégiben több helyen is leszakadt. A templom nagyjából 2-2,5 méter magasságig felázott, ami vízszigetelést tesz szükségessé. Egybehangzó szakértői vélemények szerint a templom helyreállítható.

egy német nyelvű emléktábla az alábbi szöveggel: „Diesen Hochaltar erbaute Hochg. Grund Herr und Grund Frau Johann und Leona von Csekonic, und die Gemeinde Német-Czernya, d. Gottes Beistand ano 1852. Renowirt d. S. Exelenc Graf Endre von Csekonic ano 1897 Geweiht am 14. Jun”? (Magyarul: „Ezt a főoltárt építtette kegyelmes Csekonic János földesúr és Leóna kegyelmes asszony és Német-Czernya község, Isten segedelmével 1852-ben. Felújította Gróf Csekonic Endre excellenciája 1897-ben. Felszentelve június? 14-én.”) Ezt az emléktáblát most másodlagos helyen, a templom oldalába falazva találhatjuk, korábban az oltár környékén állhatott. A püspökség 2014-ben a helyi hívek tudta nélkül elvitt a templom berendezési tárgyai közül egy nagy keresztet és több értékes festményt, a műtárgyak állítólag a nagybecskereki múzeumban vannak.⁹

Vakolathullás a mennyezetről (2014)

Emléktábla a templomban

Belső tartozékai közül említést érdemel az 1852-ben épült romantikus stílusú főoltár, a szószék, egy aranyozott Mária-szobor a kisdéd Jézussal, aranyozott kerettel; néhány naiv szobor, valamint a tardosi vörösmárványból készült szenteltvíztartó. Eredeti bejárata értékes faajtó mívés vaspántokkal. A templom belsejében áll

A HELYI KÖZÖSSÉG

Szerbcsernyén a 2002-es népszámláláskor 163 magyar és 11 német élt. A magyarokon és a németeken kívül még néhány horvát nemzetiségű katolikusról is tudunk. A plébánia nyelve 1880-ban

⁸ Szilágyi Mária–Аница Туфегџић: *Заборављено наслеђе – Elfeledett örökség – Vergessenes Erbe*. 2014, 138–139. o.

⁹ *Magyar Szó*, 2014. szeptember 8. (<http://www.magjarszo.com/hu/2455/hetvege/115486/Lebontj%C3%A1k-a-szerbcsernyei-templomot.htm>)

német és magyar volt.¹⁰ Jelenleg katolikus híveinek száma 150¹¹, egyházzogilag a szomszédos, magyar többségű Magyarcsernye filiája. Meg kívánjuk említeni azt is, hogy 2014-ben az ideiglenes egyházközség ft. Király Tibor vezetésével 66 szerbcsernyei katolikust írt össze. Ez a szám ugyan elmarad az egyházi sematizmusban feltüntetett értéktől, de mindenképpen bizonyítja, hogy ezt nem egy „hívek nélküli templom”, mint ahogy azt Német László nagybecskereki püspök nyilatkozta.¹²

Mivel a magyarok arányszáma nem éri el a törvényben meghatározott mértéket, nem illetik meg őket a közösségi nyelvi-kisebbségi jogok. A legközelebbi magyar iskola Magyarcsernyén, 10

km-re működik. Bár a vegyes házasságok számának magas aránya miatt a nyelvi asszimiláció előrehaladott állapotban van, anyanyelvpoló foglalkozások keretében meg lehetne állítani ezt a folyamatot, mivel Szerbcsernyén **még él a magyar nyelv.** A szerbcsernyeiiek lelkesen takarítják, gondozzák templomukat, és annak ellenére kitartóan küzdenek érte, hogy **2014 szeptemberében az egyházvezetőség beszüntette a misézést.** A hívek egy része minden vasárnap elmegy a templomba imádkozni, ám tavaly óta a püspök rendelkezésének megfelelően kizárólag a nagy egyházi ünnepeken (húsvét, pünkösd, karácsony, templombúcsú) engedélyezett a mi-

Belső képek a szerbcsernyei templomról

¹⁰ Magyar Katolikus Lexikon. Németcsernye (szócikk)

¹¹ A Nagybecskereki egyházmegye adata (<http://www.catholic-zr.org.rs/hun/hun.html>)

¹² Ezt a püspök a Magyar Patrióták Közösségének, valamint Bucsy Leventének, az MNO újságírójának írt nyilvános levelében jelentette ki, szó szerint így.

sézés, ami a hívő közösség fokozatos felmorzsolódását eredményezi. ¹³

¹³ „Milyen mise az, ahol nincs pap?” – teszik fel a kérdést a csernyei hívek. Pap hiányában egyre többen elmaradnak a vasárnapi imaalkalmakról.

ÖSSZEZÉS

A szerbcsernyei Szent József-templom művészeti értékei alapján mindenképpen műemléki védelmet érdemelne. Kultúrtörténeti jelentőségét fokozza, hogy **a nagyrészt megsemmisült Csekonics-örökség egyik utolsó megmaradt darabja**. Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy Szerbcsernyén nincs magyar nyelvű oktatás, így ez a templom **a nagyjából 150 fős magyar szórványközösség utolsó végvára**, pusztá létével is elősegíti a közösség fennmaradását.¹⁴ Történeti és *kegyeleti* szerepét erősíti, hogy **kertjében található az 1944–45-ben bestiálisan legyilkolt német és magyar civilek tömegsírja**. Az emlékezés helyének védelmét a templom óvja a végleges eltűnéstől (pl. beépítés). Ha a templomot lebontanák, nemcsak egy értékes műemlékkel lennénk szegényebbek, hanem ezzel a közösséget számolnák fel végérvényesen. Felújítása az egyház becslése szerint 150 ezer euróba (kb. 45 millió Ft) kerülne¹⁵, ám az állagmegóvás ennél nagyságrenddel kisebb összegből is megvalósítható lenne.

A magyar állam támogatásával és a Teleki alapítvány közreműködésével zajló állagmegóvási munkálatok még a tél beállta előtt megtörténtek, így az épület további pusztulását sikerült megakadályozni. A templom padlásteréből nagy mennyiségű madárürüléket és állattetemet távolítottak el, tehermentesítve ezzel a fődémet. Értesüléseink szerint elhárultak az akadályok a templom részleges felújítása elől, 2015 őszén

megkezdődhetnek a munkálatok. Kezdeményezésünk legnagyobb sikerének tartjuk, hogy **a püspökség a közfelháborodás miatt a szerbcsernyei templom lebontásától elállt**.

3.2. Párdány

A szerb–román határ közvetlen közelében, a Tamisác (Kis-Temes) folyó mellékén található Párdány (Međa), Torontál vármegye egykori Párdányi járásának székhelye. Szent János titulusú temploma veszélybe került, miután a püspökség a lerombolását vette tervbe.¹⁶ Párdány eredetileg két részből, a korábban Magyarpárdánynak nevezett Németpárdányból (Deutsch-Pardan) és Szerbpárdányból állt. A mai határszéli, visszamaradott település **egykor a Bánság egyik virágzó mezővárosa, kistérségi központja** volt téglagyárral, szolgabírói hivattal, két pénzintézettel, kaszinóval és ipartestülettel.¹⁷ Itt székelt a Tamisác Szabályozó és Belvízlevezető Társulat.

A párdányi Szent János-templom

Árpád-kori település, a középkor folyamán Pordány, Bordány néven Keve vármegye részét alkotta. Hajdan határában hat másik falu létezett: Tövises, Újrév, Ikerhalom, Úrhida, Veresegyház és Tárnok. A hódoltság alatt is lakott hely volt, majd a XIX. században két település, Magyarpárdány és Rácpárdány formájában találjuk.¹⁸ Az első katonai felmérés térképén Bardan néven szerepel, ekkor még teljesen szertelen

¹⁶ Párdány szerepelt az egyházmegye nyári közleményében kiadott ún. „bontáslistán”, ekkor még mint „nyitva hagyott kérdés”, a püspök későbbi nyilatkozatai azonban egyértelművé tették a bontás szándékát.

¹⁷ Dr. Pacséri Károly: *Torontál vármegye földrajza*. 1906

¹⁸ Reiszig i. m.

¹⁴ Közlemény a műemléki érték meghatározásáról

¹⁵ Német László püspök nyilatkozata

telekbeosztással. 1781-ben Buttler gróf vásárolta meg, ám miután a család kihalt, a birtok újból a kincstáré lett. A Buttlerék kastélya a település szélén, a Decker Géza-féle téglagyár mellett állt. A kommunizmus idején lerombolták. Az újkori Párdány első lakosai Heves megyei magyarok

meg, így uradalma a kincstárra szállott. Később a Bogdanovich, majd a Hertelendy családok birtokába került. A századforduló táján Párdány német jellegű település volt, de még mindig számottevő magyar lakossággal. A magyar családok főleg a település északi részén, az Ótelek

Utcakép Párdányból – Balra az egyik német nagygazda hajdani háza

voltak, akik főként Erdőtelek községből érkeztek 1788-ban. 1792-ben építtette első kápolnájukat Téglássy Szilárd módosi pap.¹⁹ 1800 körül²⁰ nagy számban érkeztek német telepesek Párdányba Módosról, miután a Béga-csatorna megépülését követően a lecsapolt ingoványok helyén jó minőségű termőtalajt nyertek. Ezzel egy időben kezdődött meg a ma is látható templom építése. 1801-től Párdány önálló plébánia. Az 1837-es sematizmus idején a hívek száma 1926 fő volt, ebből 1187 német és 793 magyar (41%). Fényes Elek így írt a mezővárosról:

„Párdány (Magyar), német-magyar m.-város, Torontál vmegyében, Módoshoz északra 1 1/2 órányira, a Becskerektől Temesvárra vivő országutban: 1327 kath., 20 ref., 16 óhitű, 26 zsidó lak. Kath. paroch. templommal, 60 egész telekkel, kastélylyal. Határa a legszebb tisztabuzát, zabot, repczt, tengerit gazdagon termi. F. u. gr. Buttler örökösei. Ut. p. N.-Becskerek.”

1854-ben Buttler János örökösök nélkül halt

felé vezető Hosszú utcában (Lange Gasse) éltek. Leggyakoribb családneveik az Incédi, a Tóth, a Jenei és az Oláh voltak.²¹

1919-ben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Románia közti határ megállapítása során Romániának ítélték. 1924-ben azonban megszerezte a délszláv királyság, amiben nem kis szerepe volt dr. Mončilo Ninčić külügyminiszternek. Az ő tiszteletére a két háború között Párdány addigi magyar hangzású hivatalos nevét Ninčičevóra változtatták.²²

1942-ben a német közigazgatás idején történt egy súlyosabb incidens. A szerbnezsényi (Serbisch-Neusin) szerb tanító fegyveres támadást intézett a német rendőrök ellen. Ugyanaznap az elkövető édesanyja, Draginja Stefanović megölt egy mezőrendőrt. A német vezetőség elhatározta, hogy megtorlásképpen és az ehhez hasonló esetek megelőzése érdekében a

²¹ A település elűzött német lakói elkészítették Párdány háború előtti részletes, házhelyekre lebontott községtérképét, amelyen minden egyes ház tulajdonosának nevét feltüntették. In: Johann Porte: *Pardan. Kriegsopfer im Bild...*

²² Porte i. m.

¹⁹ Erős i.m.

²⁰ Johann Porte: *Pardan. Kriegsopfer im Bild...*

módosi körzetben általános népiirtást hajtat végre. A párdányi község német elöljárósága elérte, hogy ne következzen be ez az értelmetlen vérfürdő. Ennek ellenére a II. világháború utáni partizánakciók a párdányi sváboknak sem kegyelmeztek. A szovjet hadsereg bevonulása során 45 embert lőttek le. A haláltáborokban összesen 389 személy halt éhen, közülük 133-an Rezsőházán (Rudolfsgnad), 83-an pedig Mollyfalván (Molidorf).²³ A többiek Németország-

egy része ma is eredeti állapotában látható, természetesen szerb telepések élnek falaik között. Németek – egy-két, azóta már beolvadt családot leszámítva – nem maradtak Párdányban. A magyarok is nagyon kevesen vannak, a 2002-es népszámlálás idején mindössze 43-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek. A hajdani virágzó Párdány ma egy **határszéli, elnéptelenedő település**. Lakosainak száma alig nyolcszáz fő, s vészesen csökken.

A halottas egylet (Leichenverein) ládája

A félbetört Mária-oszlop

ba menekültek. Nem sokkal a háború után kapta új, máig hivatalos jugoszláv nevét: Međa.

1910-ben a közigazgatásilag egységes Párdány 3213 lakosa közül 1874 német (58,3%), 1052 szerb (32,7%) és 243 magyar (7,6%) volt. A lakosok 28%-a tudott magyarul. 1935-re a magyarok száma tovább csökkent: az 1721 katolikus közül 1512 német és 171 magyar volt.²⁴ Az egykori Németpárdányt és Szerbpárdányt a település közepén húzódó árok (Graben) választotta el egymástól. Tehát – ahogy ezt a két Csernye esetében is láthattuk – a közigazgatásilag külön kezelt település fizikailag teljesen egybeépült, egységet alkotott. A római katolikus templom az Úri utcában (Herrengasse) állt, itt voltak a legmódosabb német parasztságok portái, a községháza, valamint a német iskola épülete. Ezek

²³ Porte i. m.

²⁴ Erős i. m.

A Nepomuki Szent János-templom

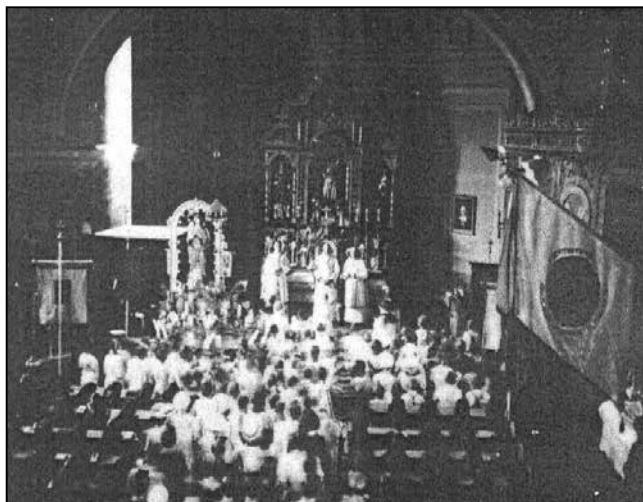
A Május 1. utca (régi nevén Úri utca) 26. szám alatt található római katolikus templomot 1800-ban kezdték építeni, és négy év alatt készült el – közvetlenül a német telepések megérkezése után. Már korábban említettük, hogy a települést ekkoriban még Magyar-Párdánynak nevezték, s ennek megfelelően jelentős (40%-ot meghaladó) magyar lakossággal rendelkezett.

A templom titulusát a kegyúr, Gróf Buttler János védőszentje után kapta. (A család bőkezűen adakozott nemzeti célokra, például a budapesti Ludoviceum megépítésére.) Egyházmegyei adatokból ismert, hogy a plébániát 1801-ben alapították, **a templomot pedig 1804-ben szentelték fel**. Stílusát tekintve *klasszicizmusba hajló késő barokk*. 1862-ben újjították fel először.²⁵ 1880-ban

²⁵ A Nagybecskereki egyházmegye közleménye, 2014. május 20. Jegyezte: Kovács Szösztill

a hitközség nyelve német és magyar. A németek elűzése után a gyülekezet fokozatosan elnéptelenedett. Jelenleg **híveinek száma kb. 20 fő**, a 2014. évi templombúcsún egy tucatnyian vettek részt.²⁶ Bár a második világháború óta kétszer²⁷ is javították, jelenleg kritikus állapotban van.

nem véd megfelelően a csapadéktól. Javasolt a templom eredeti toronysisakjának helyreállítása (ezzel együtt a párdányi templom igazán szép összképet mutatott). A vizesedés komoly probléma, mely következtében a vakolat leválása figyelhető meg. Az esővíz elvezetése azonnali

Régi képek a templom külsejéről és belsejéről (érdemes megfigyelni az eredeti toronysisakot!)

AZ ÉPÜLET JELLEMZÉSE

Noha kétségtelen, hogy ez a templom van a legveszélyeztetettebb helyzetben, szakértőink egybehangzó véleménye szerint **menthető állapotú**. A helyreállításkor a tornyot némileg vissza kell bontani, hiszen a jelenlegi ideiglenes (a község által nemrégiben készített) toronyfedő

megoldást kíván, ellenkező esetben a víz és a fagy a téglá tartószerkezet károsodását okozhatja.²⁸ Szükséges lenne szigetelni a falakat a talajnedvesség ellen. A homlokzati síkból kiemelkedő tagozatok (díszítőelemek) pusztulása előrehaladott. A tetőt mindenképpen cserélni kell, de lehet, hogy a cserepek részben használhatóak.

²⁶ U. o.

²⁷ Erős i. m.

²⁸ KÖH Útmutató

Egy súlyos beszakadás volt a torony mellett a nyugati oldalon, ezt a Teleki László Alapítvány munkatársai 2015-ben kijavították. A templom ablaküvegei be vannak törve, haladéktalanul pótolni kellene őket.

A kétszintes **sekrestye**, mely a templom nyugati homlokzatához csatlakozik, sajnos nagyon rossz állapotú. A tartószerkezet súlyosan károsodott, ami az épület süllyedésére utal. A problémákat a vizesedés és az esővíz megfelelő elvezetésének hiánya okozza. A földem kritikus állapotú, az emelet feljárója részben leomlott. A sekrestye jelenleg omlásveszélyes, nem használható. Sürgős beavatkozás hiányában az épület összeomlásával kell számolni.

Valaha a templom előtti téren katolikus szobor állt, talán egy Mária-oszlop. Ezt azonban barbár kezek félbetörték. A helyiek elbeszélése szerint mindez a II. világháborúban történt, a bevonuló partizánok azért pusztították el az emlékművet, mert azon állítólag horogkereszt volt. Még olvasható rajta az évszám, 1841-ben létesült. A templom előtt egy 1920-ban (már az elcsatolás után) állított német feliratú feszület áll.

A piac, amely közelségére hivatkozva az egyházvezetőség a templom ledöntését igazolni próbálta, kellő messzeségben van az egyébként elkerített épülettől, így a templom esetleges összeomlása senkit sem veszélyeztetne.

ÉPÜLETBELSŐ, TARTOZÉKOK

Párdány temploma kívülről rosszabb, belülről azonban lényegesen jobb állapotú, mint a szerbcsérnyei. A fő gond itt is a vizesedés. A mennyezeti freskók az egész műemléki érték vonatkozásában jelentős hozzáadott képzőművészeti értéket képviselnek²⁹, ám a beázások és a repedések miatt szakszerű restaurálásra szorulnak. A karzaton levő orgona eredeti, fújtatóval és elefántcsont lapokkal, működő állapotban van (sikerült is megszólaltatnunk). Önöntvény gertyatartókat, régi füstölőket és rengeteg miseruhát találtunk, valamint egy 1842-ben Bécsben kiadott, latin nyelvű, magyar bejegyzésekkel ellátott misekönyvet.

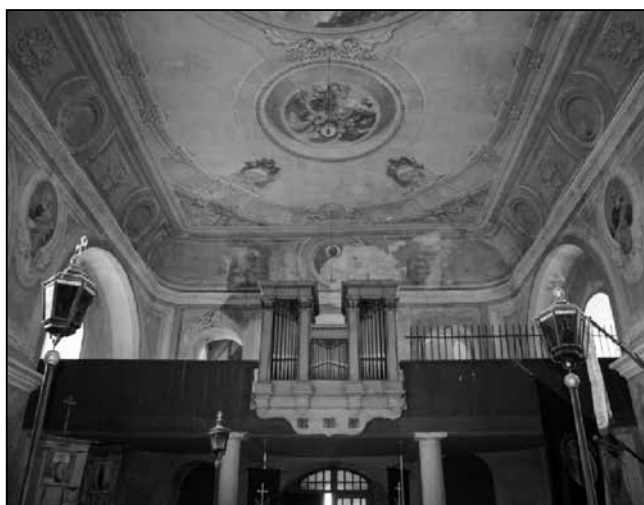
A főoltár szép, mívés munka, nagyon jó állapotú, a tardosi vörös mészkőből készült keresztelőmedencéje törött. A szószék szép, szintén jó kar-

A kritikus állapotú sekrestye

ban. Kvalitásos mellékoltárai, barokk festett ajtói vannak. Bútorzata barokk, a padok is festettek, jó állapotúak. A padló téglá- és keramitburkolatú. A szentély és az oldalhajó mészkőlapokkal van burkolva. Kiemelendő a mellékoltár Árpád-házi Szent Erzsébet szobra, anyaga fa. A rézcsillár sajnos nemrégiben leszakadt, de mindkét látogatásunkkor még megvolt. A kilincsek értékes, mívés munkák. A párdányi templom mind belső kivitelezésében, mind berendezésében részletgazdag. Méltó arra, hogy mint műemléket kezeljük, bár ezzel a jogi minősítéssel nem rendelkezik.

²⁹ Közlemény a műemléki érték meghatározásáról

Az orgona

Értékes freskók

A barokk templombelső

Omlásveszély a sekrestyében

Nyomatékosan fel kell hívnunk arra a figyelmet, hogy a templom berendezése és tartozékai kiemelkedő értéket képviselnek. A már megnevezett tárgyakon kívül a temetési ceremóniák lebonyolításáért felelős halottas egyesület (Párdányer Leichenverein) céhládája és 1896-ban készített lobogója máig a templomban látható. A ládában

őrizték a testület iratait és értékeit. Említésre méltó továbbá a párdányi ipartestület (Pardanyer Gewerbe Genossenschaft) zászlója és számos egyéb templomi lobogó. Az ipartestületek szövetségi elv alapján működtek, feladatuk az iparosok érdekeinek képviselete és az iparosok közötti viták rendezése volt. Jól jelzi a korabe-

li Párdány jelentőségét, hogy Magyarországon iparszövetkezeteket olyan városokban és községekben lehetett létrehozni, melyekben az iparosok száma meghaladta a 100 főt.³⁰ Ezeknek a német nyelvű régiségeknek a *kultúrtörténeti és ritkaságértéke*³¹ felbecsülhetetlen, mivel ilyen muzeális tárgyak csak elenyésző számban maradtak fenn.

A HELYI KÖZÖSSÉG

A Párdányban élő Tóth Tibortól megtudtuk, hogy a templomban magyarul celebrálták a szentmiséket, ám az utolsót 2014. május 16-án tartották meg (azóta 2015. május 16-án, a búcsú napján ismét miséztek). A helyiek arról is beszámoltak, hogy Pethő László előző plébános még rendszeresen tartott miséket, ám 2009-ben történt áthelyezése óta azok egyre inkább ritkultak, egészen napjainkban történt gyakorlati megszűnésükig. Ennek következményeként **a megmaradt hívek szétszéledtek**, s ma már csak a Tóth család viseli gondját a Szent János-templomnak. Érdeemes ezzel összevetni, hogy 1991-ben még 100 római katolikust tartottak nyilván, akik néhány horvát és két német kivételével mind magyarok voltak.³²

Tóth Tibor arról is beszámolt, hogy a keresztúti stációkat ábrázoló képeket, illetve egyes fagrafványokat a püspökség már Nagybecskerekre szállíttatta (sőt, ebből rendőrségi ügy is volt, mert a tárgyakat dokumentumokkal alátámasztott igazolás és leltározás nélkül vitték el). Ezekről a kegytárgyakról – eltűnésükön kívül – többet sajnos nem tudunk. Tóth úr azt is elmondta, hogy a Teleki László Alapítvány munkatársai többször is jártak Párdányban, sőt egy alkalommal a helyi iskola igazgatójával is egyeztettek arról, hogy az iskola áramot és tetőcserepeket biztosítson a templom számára. A templomrombolás bejelentése után a nagybecskereki és a temesvári püspök egy alkalommal közösen meglátogatta a párdányi templomot, ami azért is aggodalomra ad okot, mert a határ túlsó oldalán is sok a rossz állapotú, megfogyatkozott gyülekezeti templom.

ÖSSZEZÉS

A párdányi Szent János-templom a magyar épített örökség része. Állagmegóvása és részleges felújítása nem állna aránytalanságban műemléki, társadalmi és spirituális jelentőségével. **Identitásképző építmény**, ezért megmentése kulcsfontosságú lenne a megmaradt 15-20

Balra az oltár, középen a halottas egylet lobogója, jobbra az ipartestület lobogója

³⁰ 1884. évi XVII. törvénycikk

³¹ Közlemény a műemléki érték meghatározásáról

³² *Magyar Katolikus Lexikon*. Párdány (szócikk)

párdányi magyarnak, akik számára ez az utolsó jelkép, amellyel azonosulni tudnak. Az sem mellékes körülmény, hogy az elszármazott helybeli-

A beszakadt tetőrészt a Teleki Alapítvány helyreállította (balra a 2014-es, jobbra a 2015-ös felvétel)

ek is időnként bizonyára vissza-visszatérnének régi templomukhoz, illetve a szerb lakosság is ellenzi a Szent János-templom lebontását. **Építészeti és közösségi értékeire tekintettel kezdeményezzük az épület műemlékké nyilvánítását.**

Magyarország segítségével, a Teleki László Alapítvány közreműködésével **2014 végén megkezdődött a párdányi templom megmentése.** Első lépésben állagmegóvó beavatkozásokat végeztek. Megszüntették a beázásokat, valamint pótolták a tetőt ott, ahol beszakadt. Egyelőre bizonytalan, mikor fog megkezdődni a templom részleges felújítása, mert az a vártnál nagyobb ráfordítást igényel.

A Szent János-templom hajója az oltárral

3.3. Módos

Módos (Jaša Tomić), Torontál vármegye Módosi járásának egykori székhelye ma határszéli község a Közép-Bánságban. Árpád-kori településünk, az 1332-es pápai tizedjegyzékben Madus néven szerepel. A középkorban a Keve vármegyéhez tartozó falut magyarok lakták, helyükre a török hódoltság idején szerbeket telepítettek.³³ 1717-ben összesen 50 lakott háza volt.³⁴ Szerb lakosai később elköltöztek, majd 1780 után magyarok, tótok és németek népesítették be³⁵, 1824-ben pedig katolikus bolgárok (paltjánok) is érkeztek. Földesura a zágrábi káptalan volt. Régi katolikus templomát 1795-ben emelték, ám a századfordulóra már szűkösnek bizonyult, ezért lebontották, és helyére egy hatalmas, neogótikus templomot építettek. Ez a műemlék templom került most veszélybe azáltal, hogy a püspökség le kíván róla mondani.

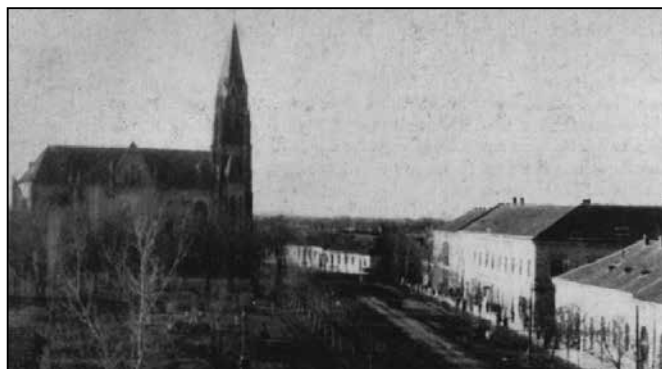
A település német jellege ellenére a történelem során magyar érzelműnek bizonyult. Lakosai 1836-ban már magyar olvasókört működtettek. Nagy fejlődést Módos számára az jelentett, amikor 1848 májusában a megyei közgyűlés Újpecsről ide helyezte át a járás székhelyét.³⁶ 1888-ban Zeier Ágost nyomdát alapított a községben, s kiadta a *Modoscher Zeitungot*,

³³ Mile Đukanov: *Modoš – Jaša Tomić – monografija*. 1980 (<http://www.jasatomic.org/monografija/>)

³⁴ *Magyar Katolikus Lexikon*. Temesi bánság (szócikk)

³⁵ Reiszig i. m.

³⁶ Đukanov i. m.

Régi képek: balra az egykori millenniumi emlékmű, jobbra a Nagyboldogasszony-templom

amely 1892 után *Módos és vidéke* néven jelent meg. Nemcsak templomukat emeltették nemzeti szellemben, hanem 1896-ban a község *millenniumi emlékművet* állított fel a település főterén. 1910-ben 4750 lakosa volt, 1941 német (40,9%), 878 magyar (18,5%) és 1374 szerb (28,9%). Rajtuk kívül bolgárok és cigányok éltek Módoson. Összesen 2157 fő (45%) tudott magyarul.

Trianon elvágta a települést gazdasági környezetétől. Először Romániához csatolták, majd

Fotó: Izina Máté - Magyar Patrióták Közössége

1924-ben településcserével a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került, a románoknak átadott Zsombolyáért cserébe. Módos fejlődése ekkor megtorpant, majd miután a második világháborút követő terror idején német lakosait legyilkolták és elűldözték, **látványos hanyatlásnak indult**. Az 1983-as sematizmus idején a hívek száma még 642 volt, ebből 540 magyar (84%), 83 bolgár és 19 horvát.³⁷ A délszláv háború után rengeteg likai szerbet telepítettek le Módos határában, akik részére egy külön, egyenházakból álló kolónia létesült. A 2002-es népszámlálási adatok szerint 2982 lakosa volt, akik közül **251-en vallották magukat magyarnak**. Ez a település összlakosságának **8,4%-a**, ami nem elhanyagolható. Módoson a 70%-os szerb többség mellett élnek még csekély számban bolgárok (1,0%), németek (0,6%), horvátok (0,3%), valamint nagyobb számban cigányok. Sokan a népszámlálás során

³⁷ Erős i. m.

a „jugoszláv” nemzetiséget adták meg. 2011-re lakosainak száma 2373 főre apadt. Meg kívánjuk jegyezni, hogy a katolikusok mellett élnek itt kis számban magyar reformátusok is. Egy volt német polgári házban alakították ki imaházukat, ahol magyar anyanyelvű polgárok is zajlik.³⁸

Magyarországon nem ok nélkül keltett nagy felháborodást, hogy a Nagybecskereki Egyházmegye vezetősége le kívánja bontani az 1911-

A Nagyboldogasszony-templom

ben neogótikus stílusban épült, páratlan szépségű Nagyboldogasszony-templomot. A bontásra jelölt templomok közül ez az egyedüli, amely **hivatalosan is műemlék**, így lerombolása aligha lenne egyszerű művelet. Ennek tudatában az egyházvezetőség későbbi nyilatkozataiban már cáfolta, hogy a templomot le fogják bontani. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a műemlék meg is maradhat: **azonnali beavatkozás és állagmegóvás hiányában a még viszonylag jó állapotú templom gyors és látványos romlásnak indulhat, ez pedig rövid időn belül az épület megsemmisüléséhez vezet majd.** Az egyházvezetőség ilyen irányú meggyőződését nem is titkolja, az egyik helyi hírportálnak Német László azt nyilatkozta, hogy „**a katolikus egyháznak a mai körülmények közt nem áll szándékában a**

³⁸ Megvalósult az Ágoston Sándor Alapítvány támogatásával, 2009-ben (<http://f-labor.mkt.bme.hu/~madas/index.php?&rst=as&rid=as20090531m>)

A templomhajó

A jobb oldali mellékoltár

templom felújítása.³⁹ Ezzel szemben az épület pusztulását mindenáron meg kellene akadályozni, mert a Közép-Bánság templomai közül ez a legértékesebb.

A templomot – miután 1902-ben a módosi plébánia a zágrábi káptalan joghatóságából kikerülve a csanádi püspökség birtokába került – 1911. március 31-én kezdték építeni, ám a háború miatt az építkezés elhúzódott. A Nagyboldogasszony-templom – amely titulását Magyarország védőszentjéről, Szűz Máriáról kapta – építése összesen 164 410 aranykoronába került: a kegyúr – a csanádi püspök – 130 830-at, a helybeli hívek 22 960-at, a kincstár pedig 10 620 aranykoronát adott. A templomban **1979-ben tűzvész pusztított**, ezután csak részlegesen állították helyre.⁴⁰

AZ ÉPÜLET JELLEMZÉSE

A módosi Nagyboldogasszony-templom egy monumentális nagyságú (alapterülete 1000 m²) egyhajós templom, háromoldalú apszissal, sekrestyével, nyugati oldalán hatalmas, felfelé keskenyedő, nyolcszögletes végben záródó harangtoronnyal. A torony mellett, hozzátapadva két melléktorony áll, ezek közül az északi oldaliban csigalépcső vezet fel a kórusra, illetve a padlásra. A templom teljes épületegyüttesét tekintve egy időben épült, egységes, neogótikus stílusú. Hegyes toronysisakját díszes, kékeszöld és aransárga kerámia cserepek díszítik (talán Zsolnay), melyek az idő hatására megkoptak. Az épület tartószerkezete masszív külső falakból, csúcsívekből, gótikus tartópillérekkel áll. Falai téglából készültek, boltozata azonban vasbeton héjjal van megerősítve.⁴¹ A kórus masszív oszlopokra támaszkodik, amelyek a keresztboltozatot tartják. A templomhajónak két nagy öblözete van, ezek közül a déli oldali egyben oldalbejáratot képez. Az öblözetek felett hatalmas ólomüveggel bélelt rózsablakok láthatóak. Eredetileg a templom teteje hegyes volt, szintén kettős színű mázas kerámia cserepekkel borítva, ám az 1979-es tűzvész során a tetőzet leégett, az eredeti héjazat

megsemmisült, azt bádoglemezzel pótolták. Látogatásunkkor tapasztaltuk, hogy a templom tornyán a kereszt megbillent.

Kívül és belül egyaránt meghatározó a pusztulás és **elhanyagoltság** lehangoló látványa. Az épület

Szent László vizet fakaszt

Neogót szószék

³⁹ Az NMR Info cikke (<http://www.jasatomic.org/neizvesnabuducnost-hrama-u-jasi-tomicu/>)

⁴⁰ Erős i. m.

⁴¹ Forrás: Nagybecskereki Műemlékvédelmi Intézet, <http://www.zrenjaninheritage.com/kulturna-dobra/spomenickulture/crkva-uznesenja>

szerkezetileg jó állapotú, illetve – ami kiemelendő – nem észlelhető a téglák szétfagyása a belső térben, ám kirívó a beázás okozta vakolathullás. A homlokzati síkból kiemelkedő tagozatok erősen pusztulnak, a támpilléreket díszítő fiálék (kisbástyák) közül a déli oldalon egy levált és lezuhant, a templom hátsó részén és a bejárat felett pedig több helyen már fás szárú növényzet is gyökeret vert. (A gyomfák eltávolítása nem tűr halasztást, különben szétfeszítik a falakat.⁴²) A templom jobb oldala mellett megtaláltuk a hajdani márványkereszt megmaradt, borostyánnal benőtt talapzatát.

ÉPÜLETBELSŐ, TARTOZÉKOK

A módosi templom olyan tökéletesen sikerült neogótikus remekmű, hogy a látogató a szakrális térbe belépve akár a középkorban érezheti magát. A szakrális térnek a színes ólomüveg ablakok különleges varázst adnak. Az apszisban található üvegablakok Jézus életútjának hat jelenetét ábrázolják. Ezek Budapesten készültek, 1912-ben. A templom déli oldalán Szent István király látható a Szent Koronával, amint országát a Szűzanya oltalmába ajánlja. Vele átellenben Szent László jelenik meg, miként vizet fakaszt a sziklából. A másodlagos díszítőelemeket geometrikus és növényi formák képezik. **Valamennyi felirat magyar nyelvű,** ami a templomépítő közösség kulturális identitását fejezi ki. Az ólomüvegek sajnos hiányosak, nagyjából tíz százalékuk elpusztult, ám a megmaradt

Kifogástalan állapotú padsorok

⁴² KÖH Útmutató

rész elfogadható állapotú, s szakszerű restaurálás esetén a hiányos részek is pótolhatók. Egyikük súlyosan sérült, a többi ablakon található sérülések főként kavicsdobálásból származnak.

A két legértékesebb Mária-tematikájú (Mária mennybevetele) olajfestményét hiába kerestük,

Szent István országfelajánlása

nem találtuk a templomban, pedig szerepel a műemlékvédelmi intézet felsorolásában. Úgy tudjuk, mindkettőt a püspökség szállíttatta el. Az egyik Mertz János budai mester alkotása 1799-ből, a másik 1906-ban készült. A templom jelenlegi főoltára barokk stílusú, jól láthatóan elűt a többi bútortól. Nem sikerült kiderítenünk, hogy honnan származik, de meg vagyunk győződve arról, hogy ez másodlagos helye.

A templom eredeti, esztétikailag, anyaghasználatát tekintve és megmunkálásában is rendkívül értékes tölgyfa bútorzata mives munka, és annyira jó állapotú, hogy szinte restaurálásra sem szorul. A főoltárt és az eredetileg karzaton levő orgonát, számos más kegytárggyal együtt, a püspökség Nagybecskerekre szállíttatta. A stációkat ábrázoló képek egy része a földön hevert. A tabernákulum (szentségtartó) és a neogótikus mellékoltárok jó állapotúak, műkőburkolata azonban javításra szorul.

A karzatra beköltöztek a galambok. Sem a nagy mennyiségű (és a tartószerkezetet is próbára tevő) guanót, sem a madártetemeteket nem takarítják el. A karzaton padlócsere is szükséges (a templomban az egész padlózat felpúposodott).

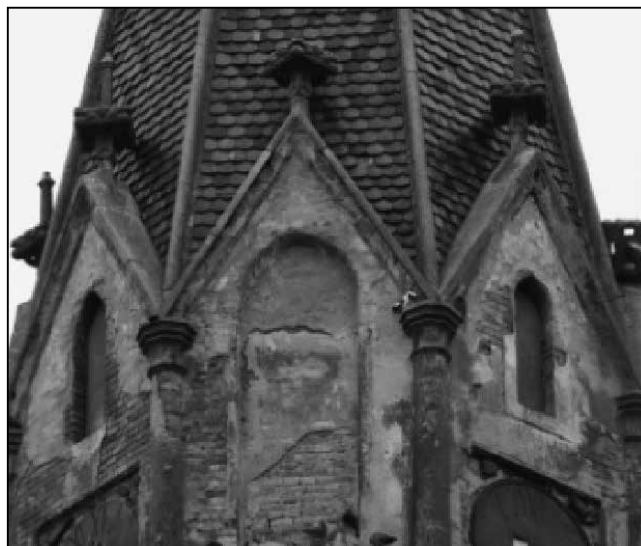
Az Istvánföldre lerombolt katolikus templomából származó zászló

A sekrestye kritikus állapotú a beázások miatt. Itt egy történelmi szempontból jelentős értékű ereklyét találtunk: rábukkantunk arra az 1940-ben készített zászlóra, amely eredetileg Istvánföldre (a korabeli szerb elnevezés szerint Šupljaja) a jugoszláv partizánok által 1948-ban lerombolt katolikus templomából származik. Meglehet, hogy ez az egyetlen fennmaradt tárgy, amely közvetlenül és egyértelműen ahhoz a szentélyhez köthető. A nem megfelelő tárolás miatt okvetlenül restaurálásra szorul. A sekrestyében még néhány értékes régi könyvet és egy közepes méretű, vasból készült feszületet is találtunk. Említésre méltó az a magyar nyelvű kotta, amely a *Nagy ég dicső Királyné Asszonya* kezdetű egyházi éneket őrizte meg az utókornak. Befejező sora így szól: „Ó, áldd meg, áldd meg a magyar királyt!”

A HELYI KÖZÖSSÉG

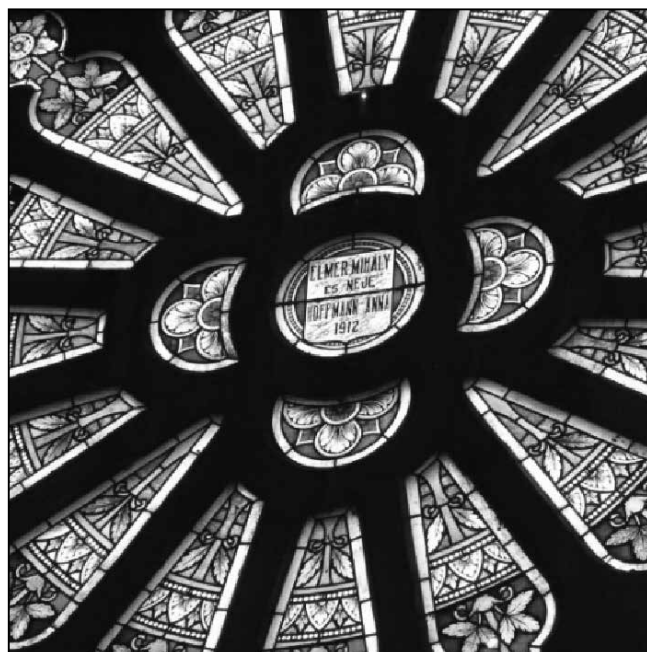
A helybeliek beszámoltak arról, hogy bár a módosi magyar nemzetiségű diákoknak nem

A templom legnagyobb problémája a karbantartás hiánya

adatott meg a lehetőség, hogy anyanyelvi oktatásban részesüljenek, mégis fakultatív jelleggel, anyanyelvápolás keretében tanulhatnak magyarul. Ezekre **a magyar órákra körülbelül 25 magyar fiatal jár.** A templomot a bókai plébános oldallagosan látja el, szentmisét – annak dacára, hogy a hívek lélekszáma még csak nem is elenyésző – havonta mindössze egyszer tartanak, illetve nagyobb ünnepek alkalmával, és azok magyar nyelven zajlanak. **Egy átlagos szentmisén ötvenen vesznek részt.** Amennyiben Módos helyben lakó plébánost kapna, megfelelő pasztoráció és lelki gondozás esetén a hosszú évtizedek óta hányattatott sorsú gyülekezete élő közösséggé válhatna. S bár a legfiatalabbak csak törve beszélnek magyarul, ez még nem az asszimiláció végstádiuma, ahonnan ne lehetne visszafordulni.

Az egyházvezetőség elképzelése szerint a templom megszűnése után a hívek a szomszédos Káptalanfalvára járnának át misére. Ezt a történetet egyes helybeliek úgy adták elő, hogy „azért bontatja le a püspök úr a templomot, hogy megmentse a híveit, nehogy szentmise közben rájuk szakadjon a roskadozó épület.” Hamis ez az érv, főként, hogy **a műemlék templomnak szerkezeti problémái nincsenek.**

Az egyik rózsablak

Mária-jelképet ábrázoló mives ólomüveg ablak

ÖSSZEGZÉS

A módosi templom méreteivel, részletgazdag formavilágával, alapos kivitelezésével, fényűzően díszes belső terével (különösen festett üveglakkaival) egyike a Bánság legértékesebb szakrális műemlékeinek. Ez a templom a módosi közösség valamikori gazdagságának, hazaszeretetének, *hungarus-tudatának tárgyi bizonyítéka.* Nagy kár volna, ha akár lebontása által, akár sorsára hagyásával megsemmisülne – hiszen nemcsak vallási épület, hanem az egész vidék egyedi jelképe is egyben. Bár teljesen csak a háború után készült el, kétségtelen, hogy a templom még a magyar időkben épült. Valójában már a nagy világégés előtt nagy vonalakban készen állt, amire az ólombetétes színes ablaküvegek keltezéséből (jellemzően 1912, 1913) is következtethetünk. Utalni kívánunk arra is, hogy a módosi plébánia, amely 1823-ban a kincstár költségén épült, szintén értékes közösségi tér.

Szakértőink véleménye szerint a templom megmenthető, **a beázás és az állagromlás egyértelműen a karbantartás hiányának a következménye.** Mivel kiemelten értékes műemlékről beszélünk, az épület helyreállítását (rekonstrukció) javasoljuk. Számolni kell azonban azzal, hogy ennek a költségei az építészeti részletek pótlása és restaurálása miatt meghaladják majd a helyi közösség lehetőségeit.